

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבעי

פרשת מסעי, תשס"ח
מספר 767מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

בנות צלפחד - מערכה שנייה

בשבת זו אנו נפגשים עם עם ישראל בשנה ה-40 ליציאתו ממצרים, ערב הכניסה לארץ. בעזרת הסיפור האחרון שבספר במדבר, סיפור בנות צלפחד (לו:א-יג),¹ ממחישים לנו הכתובים את התכונה וההתרגשות של העומדים להגיע אל הארץ המובטחת ולקבל בה נחלת שדה וחרם.

במערכה הקודמת של סיפור בנות צלפחד (במ' כז:א-יא) קיבלו הבנות אישור לטענתן שהן ראויות לרשת את אביהן, שלא השאיר אחריו בן: "בְּנֹת צֶלְפַּחַד דְּבָרָת נָתַן תִּפְחָן לָהֶם אֲחֻזַּת נַחֲלָה בְּתוֹךְ אֶחָי אֲבִיהֶם וְהֵעֲבַרְתָּ אֶת-נַחֲלַת אֲבִיהֶן לָהֶן" (שם, ז). במערכה הנוכחית מתלוננים בני שבט מנשה שבשל כך תאבד לשבטם נחלת צלפחד, שהרי הזהות השבטית והנחלה עוברים מאב לבן ולא הולכים אחר האם. מתגובת ה' לטענתם עולה שלא רק בנות צלפחד צודקות, אלא גם הצד השני צודק, והדברים נאמרים ממש באותה לשון: "וַיֵּצֵא מֹשֶׁה אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל-פִּי ה' לֵאמֹר בְּנֵי-יִוִּסָף דְּבָרִים" (לו:ה).

הפתרון האלוקי מציע לא להעדיף אמת אחת על פני זולתה, אלא לנסות ולחפש מענה יצירתי שבעזרתו יוכבדו טענות שני הצדדים: "לְטוֹב בְּעֵינֵיהֶם תִּהְיֶינָה לְנָשִׁים אַךְ לְמִשְׁפַּחַת מִטָּה אֲבִיהֶם תִּהְיֶינָה לְנָשִׁים" (שם, ו). אמנם כל אחת מהן תינשא למי שהוא "טוב בעיניה",² אולם כדי למנוע את העברת הנחלות לשבטים אחרים יהיה מרחב השידוכים האפשרי מוגבל לגברים מבני שבטן. ואכן בנות צלפחד "החכמות והדרשניות" מקבלות את ההוראה, ולא רק נישאות לבני אותו שבט אלא אף מקפידות להישאר בתוך משפחת האב ממש, כשהן נשואות לבני דודיהן (לו:יא-יב):³

וַתִּהְיֶינָה מַחֲלָה תְרֻצָּה וְחֻגְלָה וּמִלְכָּה וְנֹעָה בְּנֹת צֶלְפַּחַד לְבָנֵי דָדֵיהֶן לְנָשִׁים. מִמִּשְׁפַּחַת בְּנֵי-מְנַשֶּׁה בֶן-יִוִּסָף הָיוּ לְנָשִׁים וַתְּהִי נַחֲלָתָן עַל-מִטָּה מִשְׁפַּחַת אֲבִיהֶן.

בסיפור זה מתבטא היטב העימות בין האינדיבידואל הצודק ובין האינטרס הלאומי הצודק.⁴ מצד אחד חשוב מאוד לזהות את הקונפליקט ולתת כבוד לשני הצדדים, ומן הצד האחר - פתרון יצירתי זה של

¹ סיפור בנות צלפחד חותם את מסכת הסיפורים שבחמשת חומשי התורה, שכן ספר דברים הוא סוג ספרותי אחר – נאומי הפרידה של המנהיג.

² שותפותה של הנערה בבחירת בן זוגה בולטת במקור זה. ואולי זה היסוד לדברי חז"ל שבנות צלפחד נישאו מבוגרות מן הרגיל: "צדקניות הן, שלא נישאו אלא להגון להם, ואפילו קטנה שבהן לא נישאת פחות מארבעים שנה" (בבא בתרא קיט ע"ב).

³ כך ספורנו: "ממשפחות בית מנשה, מאחר שראו היות כוונת הא-ל יתעלה שלא תישוב הנחלה, אף על פי שנתן להן רשות לבחור כרצונן מכל השבט, הן בחרו את בני דודיהן מכל המשפחות, מפני שהיו יותר קרובים. וְתִהְיֶינָה נַחֲלָתָן עַל מִטָּה מִשְׁפַּחַת אֲבִיהֶן, ובכך לא הייתה שום הסבת נחלה אפילו ממשפחה למשפחה."

⁴ בספרות המשפטית ניתנת הדעת לדינים הסותרים זה את זה. להלן כמה ציטוטים שיש בהם כדי ללמד על ההלכות בנושא זה: "ההנחה היא כי תכליתם של החיקוקים השונים היא לגרום להרמוניה פנימית ולמנוע מצב דברים בו יש התנגשות חזיתית אשר תחייב את ביטולו המשתמע של אחד מהם. נקודת המוצא היא כי בהעדר הוראה מפורשת, שתי הוראות חוק המצויות באותה רמה נורמטיבית זהה אינן סותרות זו את זו, אלא משלימות זו את זו." (א' ברק, פרשנות במשפט, כרך ב', 333); "יפה כוחו של החוק המאוחר לשנות או לפגוע בזכות המוגנת בחוק המוקדם. חוק מוקדם נסוג בפני חוק מאוחר... קיים סייג לכלל המובא לעיל: אם החוק המוקדם הינו חוק ספציפי לעומת החוק המאוחר, שהינו חוק כללי ביחס לסוגיה הרלבנטית אשר עומדת על הפרק, אזי החוק המיוחד דוחה את החוק הכללי" (מתוך: ע"א 6821/93 – בנק המזרחי המאוחד בע"מ נ' מגדל כפר שיתופי פ"ד מט(4), 221). נראה שבסיפורנו זה ההכרעה לבנות צלפחד להינשא לאנשי שבטן היא מאוחרת וגם ספציפית. תודה לחתני היקר, עו"ד אביעד דרורי, שהאיר את עיניי.

בעיית בנות צלפחד מציג סולם של עדיפות, שכן התורה מציגה פתרון שדוגל בטובת הכלל, ובו על הפרט לכופף את רצונותיו הפרטיים לאינטרס הלאומי. יש לזכור את הסיטואציה שבה נאמרים הדברים. עם ישראל עומד להיכנס לארץ ישראל, ובה הוא אמור לחיות חיים לאומיים מלאים ולא כאוסף של פרטים שכל אחד מהם עושה הישר בעיניו. אמנם ההחלטה להקים משפחה היא החלטה השייכת לעולמו הפרטי הפנימי של האדם, אך בסיטואציה מיוחדת זו קובעת התורה שיש להתחשב גם במניעים לאומיים וכלליים.⁵

לסיכום: הסיפור האחרון בספר במדבר עוסק בנישואיהן של חמש בנות צלפחד. נישואים אלה שלובים בנושא של נחלות השבטים בארץ, ועל כן אין ראוי מהם לחתום את סיפורי התורה בדיוק בנקודת הזינוק של העם העומד לרשת את הארץ המובטחת. עם זה ראוי להדגיש שאפשר ללמוד מהם לא רק את העניין הנדון, אלא אף דרך בהתמודדות עם ערכים הנראים כסותרים זה את זה.

ד"ר יעל צהר
המחלקה לתנ"ך

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע
כתובתנו באינטרנט: <http://www.biu.ac.il/JH/Parasha/>

⁵ חז"ל מצמצמים את תחולת דינן של בנות צלפחד לדור המתנחלים בלבד. ראו על כך רמב"ן לפס' ז, על המילים "ולא תסוב נחלה לבני ישראל ממטה אל מטה". להרחבה בנושא זה עיינו א' סמט, **עיונים בפרשות השבוע**, סדרה שנייה, ירושלים תשס"ד, פרשת מטות-מסעי.